

В лузі на старому дивані

Євген Гуцало

Над старим диваном, що стояв посеред лугу, літали ластівки, бджоли, метелики; високо у теплій блакиті пропливали хмаринки.

Диван стояв на чималих металевих коліщатках, що вгрузли у вогку землю, а хвилі соковитої трави сягали круглих дерев'яних колодок, обшитих уже обшарпаним коричневим барканом. Диванна спинка згори була прикрашена дзеркалом, уже полущеним, із жовтавими підтьоками,— це дзеркало посиляло сонячні зайчики, які ген-ген мерехтіли на вершку верби. Обабіч дзеркала на спинці було припасовано дві дерев'яні полички, й на одній із цих поличок зараз лежали сірники з цигарками, а на другій висіли чоловічі штани й сорочка.

Колгоспний пенсіонер Онисим Гаркуша персональну свою корівчину вигонив на пашу вдосвіта, щоб годувальниця походила по росі, та й самому не завадить подихати, цілющим ранковим повітрям. Загледівши диван посеред лугу, пенсіонер у першу мить подумав про приступ курячої сліпоти, вражено потер долонями очі — диван і далі стояв у траві, навіть туманець над ним курився.

Тримаючи корову за налігач, Онисим Гаркуша став наближатись обачно, й землисте його, в мотузяних зморшках обличчя дерев'яніло й застигало.

На дивані, згорнувшись калачиком, хтось спав.

Корова, нітрохи не боячись, підступила впритул і, сапаючи, обнюхала босі ноги. Босі ноги ворухнулися, здригнулось, випростуючись, тіло, і скоро той сонний, скоцюрблений калачик скинув головою, що глянула на колгоспного пенсіонера Онисима Гаркушу посоловілими зі снання очима... Брови заломились, рот напіврозтулився, ліва щока вогко рум'яна від снання, а права бліда, й червона мураха повзе по блідій щоці.

— Доброго дня,— привітався пенсіонер. А в голові билось: хто це? що відбувається? — Як спалось?

— Як після купелі... Наче маку об'ївся...— Чухмарячи п'ятірнею зваляну кострицю сіренького чуба, підняв диванну колодку, дістав зі схованки пляшку пива і, задерши борлакувату шию, став пити. Напившись і повеселішавши колючими очима, підморгнув і сказав: — Отак і живемо! Добре, правда?

— Не знаю, не пробував,— уникливо одказав Онисим Гаркуша.

— А ви спробуйте, ще не пізно!

— Отак і спав тут... уночі?

— Отак і спав! — І засміявся. А коли засміявся, то вилицювате обличчя мовби повродливішало.— Не в хаті за замком і в чотирьох стінах, а в лузі просто неба. Ніяких стін, правда? Тільки стеля над головою,— тицьнув рукою в небо,— та й та далеко, не доскочиш. І блохи не кусають, папаша. Думаєте, Петро Зеленюк улаштувався тут злецько? Не гірше за вас, а може, й краще.

"Петро Зеленюк! Та це ж отой, що їздовим у промтоварній крамниці! Був, здається... А тепер, мабуть, вигнали, а тепер — ніхто, не робить..."

— І давно ти, Петре, тут?

— Першу ніч... Може, хочете зайняти місце біля мене? Виносьте своє ліжко чи розкладачку, ставте, де хочете. Можете ген під тією вербою, можете в шелюзі. В полі чи в лузі. Краса, воля! Живеш собі з пташками, й ніяка жінка не цюкає тебе балачками по мізках.

— Посварився з жінкою?

— Посварився... А тут же немає з ким сваритись, правда? З жуками гризтись я не стану, з ластівками не гарикатимусь. Правда?

— Правда... А диван як опинився в лузі?

— Забрав у жінчиній хаті, несемо з моїм дружком Данилом до матеріної хати. Перестріла нас мати біля воріт, каже вертати до жінки й миритись. І не пускає на подвір'я. То ми зозла й занесли диван осюди в луг. Живу не в матері і не в жінки.

— Вчора випив трохи, еге?

— А ви б хіба не випили, якщо така okazія? — Петро Зеленюк влігся на спину і, ворущачи вузластими пальцями задертих ніг, заспівав: — "Ой піду я понад лугом, нуда-я-нуда-я, там мій милий оре плугом, нуда-я-нуда-я!..."

Корова, налякана тим щирим співом, потягла на налигачі свого хазяїна, хоч тому кортіло погомоніти... А колишній їздовий промтоварного магазину, лежачи горизнак, співав. Співав далекому небу над собою, яке, виповнившись сонячним промінням, стало безмежним і ласкавим; співав мурашві, що з турботливим передзвоном вилась довкола; співав ледь чутному свіжому вітерцю, що лагідно торкався його розхристаних грудей.

Тут, мабуть, наспіла пора бодай коротко сказати, хто такий Петро Зеленюк. У селі, здається, не водилось такої роботи, за яку б він не брався. Був шофером, механізатором, комірником, бібліотекарем, фуражиром, доярем. На жодній роботі не затримувався, не приростав душею. З жінкою своєю Дусею, сварливою і язикатою плетухою, дітей не надбав, а тому-то вона пащекувала: "Ви хочете, щоб він на дітей розстарався? Де він розстарається на дітей, коли до хати йде з порожніми руками, коли все з хати!" Він і справді не тільки дітей не надбав, а й начиння ніякого до хати і не купив, і своїми руками не виготовив. Ото й мав, що старого дивана, котрий дістався від матері як весільний дарунок. Коли сварився з Дусею, то вже не вперше тарабанився з тим диваном назад до матері. Та сталось так, що цього разу стара й на подвір'я не пустила, а що вертатись до Дусі й миритись не хотів, то й опинився в лузі неподалік.

Отже, тепер лежав горизнак на своєму весільному приданому й співав:

— "Не жалею, не зову, не плачу, все пройдет, как с белых яблонь дым. Увяданья золотом охваченный, я не буду больше молодым..."

Данило, їхній сільський електрик, а також друг ("Та я останнє віддам Данилові, та я для кореша сорочку зніму з голого тіла!...") проїхав по м'якому луговому килимі на велосипеді і, взявшись рукою за диванну спинку, спинився. Пухкогубий, пухкощокый, пухколюбий — якийсь перестиглий весь. І двоє сивастих очей — двоє синіх ховрашків

ворушаться в нірках.

— Візьми ось! — подав сітку з хлібом та ковбасою.— Увечері ще навідаюсь.

— Отрути не захопив?

— Тільки пляшку рожевого...

— Що там у селі?—спитав, наче про іншу планету.

— Село собі знай регоче на повні груди.

— Сміх — запорука здоров'я. Чим більше сміємось — тим дужчі. Треба було б у кожному селі відкривати не лікарню для хворих, а пансіонат сміху. Поліклініку реготу. Імені відомого цигана, що обливається сироваткою.

Данило вже рушив, як йому вслід полетіло:

— Тримай зі мною надійний зв'язок! — І полинув бадьорий спів на весь усміхнений ранковий луг: — "Стою на полустаночке в цветастом полушалочке, а мимо пролетают поезда..."

Через якийсь час до дивана в лузі чітким військовим кроком підійшов учитель фізкультури їхньої школи. Вчитель фізкультури чомусь завжди ходив саме так: розгорнуто плечі, випнуто груди, задерто голову, й неодмінно чіткий карбований крок. Чи то в школі, чи то на ярмарку, чи то в лісі, де, крім дерев, птахів і квітів, більше нікогісінько.

— Що ти тут робиш? — запитав учитель фізкультури, нітрохи, либонь, не здивований.

— Живу,— почулась відповідь.

— Чому? — пролунало запитання.

— Бо мати народила.

— Я зупинився на дорозі, дивлюсь, думаю: може, моя допомога потрібна? Може, думаю, машина з меблями перевернулась? Катастрофа?

— Я тут живу.

— У лузі?

— Та ще й при березі.

— Нічого не розумію,— сказав вчитель.— Поясни.

Роздягнений, у самих лише трусах, Петро Зеленюк сидів на дивані й пояснював:

— Я вільний? Вільний. Маю право жити, де заманеться? Маю. Приміром, поїхати у Воркуту на шахти. Чи в далекий Туруханський край. Чи в каракумські піски. Чи в славне місто Одесу. Можу поїхати, можу там жити? Ніхто забороняти не стане?

— Можеш поїхати... Ніхто забороняти не стане...

— Так чому я не можу жити в лузі на околиці свого села?

— Ну, бачиш...

— Ага, значить, приїде якийсь чужий турист до нас, поставить отут намет, йому, значить, можна?

— Можна... В наметі.

— А чому ж мені не можна? На дивані?

— В тебе хата є в селі.

— Нема в мене хати. З жінкою посварився. А рідна мати не пустила на подвір'я. З роботою в промтоварному магазині поки що розраховувався, а кращої не знайшов. То маю ж я десь жити, га?!

— Однаково не розумію,— торопів учитель фізкультури.

— Жаль. Значить, так і не зрозумієш.

Учитель фізкультури чітким солдатським кроком подався геть, а Петро Зеленюк, сидячи на дивані, співав. Співав погожому дневі, розквітлому лугові, деревам. І хатам на горбах, садкам і городам, що відкривались перед ним.

— "Чужой земли мы не хотим ни пяди, но и своей вершка не отдадим!.."

Тепер він ждав гостей. А якщо не гостей, то відвідувачів-глядачів. А що, хай би навідалась рідна мати, яка не пустила на подвір'я. Але чомусь найдужче йому кортіло, щоб прийшла Дуська, жінка. Вглядався в кущі на лузі, у вулички на околиці, на дорогу, що слалась поміж осокорів, та ніде не помічав Дуськи, яка б мала квапитись до нього, щоб умовити йти додому й не виставляти її на посміховисько. Й тому, що Дуська вперто не йшла, в душі закипав гнів — гострий, веселий. І колгоспний пенсіонер Онисим Гаркуша, й учитель фізкультури — не ті кадри. Та не він буде, якщо не дочекається справжнього кадра, Дуську!

"Газик" бригадира колгоспу, наче глісер по воді, проплив по розквітлих хвилях червеного лугу, й передні колеса машини мало не накотились на диван. З-за лобового скла, мовби з акваріума, блимав бригадир, схожий на товстого сома, й вуса його двома тоненькими струмочками збігали донизу.

— "Броня крепка, и танки наши быстры..."

Мотор "газика" не глушив задиристого співу.

Бригадир, м'яко погойдуючись на ногах-балонах, у які, либонь, було накачано повітря, виколихався з машини. Мотор гарчав.

— "И первый маршал в бой нас поведет..."

Коли він доспівав, бригадир зааплодував долонями-пампушками й крикнув:

— Біс!

— На "біс" не виконую,— облизав сухі губи колишній працівник промтоварів.

— Порушуєш, — сказав бригадир. — Заважаєш. Отут, у лузі.

— Заважаю? Отут, у лузі? — Зеленюк радий був зчепитись із бригадиром.— Кому?

— Худобі,— сказав бригадир.— Заважаєш худобі. Тут повинна пастись худоба й нагулювати молоко. Луг — не спальня і не буфет. У спальні можна спати, а в буфеті горлати пісню про комиш, який шумить.

— Хто мені указ? Захочу — й подамся до лісу зі своїм диваном!

— Луг — колгоспний, а ліс — державний, теж не можна. В лузі — худоба, а в лісі — пташки й козулі, а також лісова прохолода... Й знаєш, рожеві сунічки дозріли... Кожне прописане на своєму місці. Корова на своєму пасовиську, білка в своєму дуплі, джміль на будяку, сорока у вільшині... Скажи, вони тобі не заважають?

— Хто — джмелі й сороки? — засміявся. — Ще б чого!

— А ти їм заважаєш. Мозолиш очі. От серед них нема ніяких анархістів, правда?

Брав би з них приклад, Петре. З усяких там бджілок та джмелів, із усяких там жучків і мурашок.

— Ну?

— Що — ну? Дикий веpr зі свого лігва не забрався в твою хату? І ракша на печі не поселилась, так?

— Ви оце все всерйоз?

— Ще б пак, а то чому мав би жартувати? Не заберешся з диваном із лугу, то я дружинників до тебе пришлю. Увечері пришлю, бо зараз не хочу зривати хлопців із поля... Дивись, ще й оштрафує сільрада.

— Оштрафує? За віщо?

— Довідаєшся з квитанції, як випишуть.

— Навіть равлик носить свою хатку на спині! А мені не можна?

— Думаєш, равлики живуть без законів? У них свої, живуть за своїми.

Бригадир заліз у машину, блимнув очима із-за лобового скла, наче сом із акваріума, з товщі зеленої води,— й відчалив од дивана, поплив по хвилях трав, тільки бензиновий чад зостався в повітрі. Петро Зеленюк зозла допив рожеву отруту, принесену товаришем, і заспівав:

— "Ніч така місячна, ясна, зоряна, видно, хоч голки збирай!.."

Настрій упав, співати не хотілось. Найдужче казило, що ота клята кадра, Дуська, законна жінка, не квапилася на луг, в царство повної свободи. Бач, дорікає, що турнули з роботи в промтоварах, наче порожню бочку з гори. Запрягтися в клопоти встигне — була б шия, а хомут знайдеться. Якби ж діти обсіли їх, мов тля капусту, може, й не сидів би склавши руки, а так хіба не вистачає Дусьчиних заробітків?

Розморений випитим і денною спекою, заснув. А прокинувся тому, що якась нечиста сила гоїдала диваном. Розплющившись, із жахом побачив прямо над собою на зморшкуватій шиї кінську морду, що терлась об спинку дивана, розгойдуючи.

— Тьху ти, коростявий! — спересердя вилаявся Петро Зеленюк.

У їхньому колгоспі зосталось не так і багато коней, а серед того поріділого кінського поголів'я і старий та сухоребрий кінь Дроздобород з обскубаною гривовою та підсліпуватими очима. З гнідого коня Дроздоборода, звісно, толку ніякого артільне господарство не мало, а тому тварина бездоглядно вешталась по всіх усядах — і біля корівника, і біля клубу, й на вигоні, і в лузі. Сам виходив із конюшні, сам повертався, і, мабуть, давно вже подумки просив у свого Всевишнього кінського бога, щоб зглянулись над його старістю й відправили на живодерню.

Й ось зараз кінь Дроздобород терся своєю ви линялою шиєю об спинку дивана, що стояв у лузі.

— Та годі вже, годі! — буркнув Петро Зеленюк, чомусь роздосадуваний.

Кінь спокійно терся, наче об дишло чи десь в оборі об жердину.

— Шкуру протреш! — спробував залякати колишній працівник сільських промтоварів. А що кінь уперся грудьми в спинку дивана й коліньми теж, терся й терся, бо, мабуть, добряче свербіло, Зеленюк закричав: — Таж перевернеш!.. Чи ти, може,

хочеш мене вигнати з лугу?.. Твій луг, еге, виганяєш? — І, здогадливо ляснувши себе долонею по лобі, вигукнув: — Ти, Дроздобород, разом із бригадиром дуєш в одну дудку? Бригадир тебе підслав як виконавця своєї волі?

Петро Зеленюк скочив із дивана — й лише тоді оглухлий та напівосліплий кінь помітив людську постать, що недоладно розмахувала руками. І, задерши морду, гірко й водночас по-старечому заіржав.

— Хай би пенсіонер не розумів, хай би вчитель фізкультури не тямив, і бригадир хай би не тумкав — цьому сам чорт велів не тумкати, але ж кінь! Але ж Дроздобород!

Надвечірні ластівки, щебечучи, низько літали над лугом, деякі мало кінських боків не черкали крилами, мало не торкались розкуйовдженої, схожої на колючий будяк, Зеленюкової голови.

— Й ластівки напосілись, га? Може, й справді проганяють? Так би мовити, прямим ходом спроваджують до Дуськи! — І вже, подивований несподіваним відкриттям, уголос розмірковував:— Я б, може, не йшов до неї, але ж усі темні сили проти мене змовились...

У надії оглянувся на сільську околицю — ні, скаженої Дуськи ніде не було видно, барилася, не квапилась. І, протверезілий, зодягнувся. Спробував посунути диван по траві, та коліщатка ледь-ледь зрушилися.

— Хоч би ти поміг,— сказав до коня Дроздоборода.— Таким, як ти, в колгоспі є поблажка: горба не гнеш, а їсти дають... Якби хоч якась шлея на тобі, якби якісь посторонки, то впріг би в диван — і потяг би, як воза, до села... А знаєш, коростявенький, може, та пашекувата Дуська й права, га? Що в'їдає мене? Ти б теж здурів, якби був бабою і не мав дітей. А вона ж баба, страшна сила! І ця сила пропадає марно, тобто на мене падає щодня, мов грім, чорти її батька б узяли! Таки треба розстаратись на дітей, тоді б мені легше велось, за дітьми й світу не бачила б, не тільки мене!.. Я б, може, не йшов із лугу, так і жив на дивані просто неба, але ж усі проти мене як змовились... Навіть ти, Дроздобород, проти, еге?

Ввечері приїхав на велосипеді електрик Данило — цей ніколи не кине й не зрадить, ні в горі ні в біді. Й Петро Зеленюк схлипнув од розчулення — шепеляво так, із посвистом крізь зіцплені зуби.

— Давай сюди, заждався! — махав рукою безтямно, як потопельник у воді. І коли той наблизився, скомандував: — Клади свою машину на диван, впрягаймося — та й поїхали!

— А я тобі вечерю привіз... Ти ж бо збирався ночувати...

— Е-е, Даниле, ти б побачив, що тут коїлось. Таке коїлось, що земля була вгорі, а небо внизу.— Розказував захоплено, ховаючи погляд.— Прибігав бригадир... Знаєш, Дуська заявила... Вже в міліцію передали. Знаєш, вона ж бо не хоче втрачати такого чоловіка, як я. Хіба щось інше знайде, краще?

Гнідий кінь Дроздобород підсліпувато стежив, як вони впряглися у чудного воза, в якому зроду-віку йому не випадало ходити, й тягнуть через луг, пхають, аж спини їм колесами погорбилися. Полушене диванне дзеркало відбивало останні сонячні промені,

й золотаві зайчики безтямно стрибали по кущах, по деревах, по горбочках та всяких високостях.

— Я б, може, не вертався додому,— сапав побуряковілий від напруги Петро Зеленюк,— але ж клята баба, ой клята баба... В лузі добре, в лузі — не в хаті, завтра, може, перебрався б у ліс чи в поле, та й так би жив, чи хтось перешкодив би? Але ж заявила бригадирові... Ну, хіба таке говорять начальству?... Заявила бригадирові, що в тяжі від мене, що народжуватиме, хоче хлопчика, а я, мовляв, Данило, виставляю її на посміховисько перед усеньким селом. Це ж, мовляв, і з дитини теж сміятимуться, що батько в неї в хаті не живе, а десь у лузі чи в полі... Це ж треба так — дитиною мене допекла, дитиною мене подолала, га!

На околиці стояв колгоспний пенсіонер Онисим Гаркуша, пас на налігачі корівчину, пильно так приглядався.

— З поверненням, Петре,— поздоровив.

Диван поволі сунувся горбкуватою вулицею, стареньке дзеркало раз у раз стріляло полохливими зайчиками, відображаючи низьке червнєве сонце, й ті безтямні, веселі, безтурботні створіння стрибали скрізь, де тільки могли, вони бігали, телесувались, пурхали — по яблунях і вишнях, по воротах і огорожах, по дахах і телеантенах, по телефонних стовпах і стовпах електромережі, по коровах і автомобілях, а також, звичайно, зрідка й сягали цікавих людських облич, усміхнених, лукавих, що появлялись у вікнах, у дворах, на грядках, на сінешніх порогах.

Усі знали, що Петро Зеленюк повертається додому перепрошувати жінку.

До наступної okazji.